

ӘОЖ 81.25

Н. Абдурақын

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

E-mail: Abdurakyn.Nurhalyk@mail.ru

Қытай тіліндегі көркем әдебиетті аударуда көңіл бөлетін бірнеше түйіндер

Бұл мақалада Қытай тіліндегі көркем әдебиетті аударуда көңіл бөлетін бірнеше түйіндерге тоқталдым.

Түйін сөздер: Қытай иероглифі, көркем әдебиет, өңірлік тілдік ерекшелік, түпнұсқа, бейнелеу.

N. Abdurakyn

Key issues in the translation of literature in chinese

Several main issues, that need pay attention to the translation Chinese literature.

Keywords: regional-language feature, original, primary text.

Н. Абдурақын

Основные вопросы при переводе художественной литературы на китайском языке

Несколько основных вопросов, которым надо уделить внимание при переводе художественной литературы китайского языка.

Ключевое слово: Китайский иероглиф, художественная литература, региональная языковая специфика, оригинал, описывать.

Көркем әдебиетті аударудың 5 түрлі сатысы.

1. Дайындалу.

Түпнұсқаны түсінуден бұрынғы дайындық жұмыстары. Түпнұсқаның мазмұнын, стилін толық түсіну үшін аудармашы оған қатысты материалдармен жан-жақты танысып, шығарманың дәуірлік артқы көрінісін, автордың өмір сүрген уақыттарын, дүниетанымы мен творчестволық тәсілдерін айқын білуі керек.

2. Түсіну.

Түпнұсқадағы тілдің лексикасы, грамматикасы, стилистикасы жөніндегі білімдері арқылы оның мазмұнын толық түсіну болып табылады. Түпнұсқаны жете түсіну үшін аудармашы түпнұсқаны кем дегенде үш рет оқып шығу керек. Бастабында мәтінді бір рет суыт оқып шығып, мазмұнымен танысу; екінші рет мәтінді әрбір сөз – сөйлемді қадағалап оқып, олардың грамматикалық байланыстарымен танысу, әрбір сөз бен сөз тіркестерінің контекстегі нақтылы мағынасын ұғыну, мағынасы күңгірт аударуға қиындау сөз – сөйлемдерді қалай бей-

нелеу жолдарын қарастыру керек. Ең соңында түпнұсқаны тағы бір рет зер сала оқып шығып, оның идеялық және көркемдік сапасына баса мән беріп, шығарманың жалпы рухын, стилдік ерекшелігін түсіну қажет.

Түсіну – дәл бейнелеудің алғы шарты болып табылады. Қате түсінсе дәл бейнелеу мүмкін емес. Сондықтан түпнұсқаны қолға ала сала аударуға жөнелмеу керек. Асығам деп ағат басуың да, тіпті, үлкен қателіктерге ұрынып, ойламаған зардапқа тап болуың да мүмкін. Сондықтан түпнұсқаны дұрыс, жан-жақтылы, толық түсініп болғаннан кейін ғана қалам алып аударуға кірісе бастаған жөн.

3. Бейнелеу.

Мұнда аудармашы әуелі сөздіктен өзіне бейтаныс сөздердің барлық мағынасын синонимдерімен қоса жазуы шарт. Сосын аударуда сол сөздің қайсы мағынасы, қайсы синонимі келетінін талдап қолдану керек. Сөздің контекстегі мағынасын дәл табуға тырысу, сонымен бірге сөз сөйлемдердің байланысын, грамма-

тикалық құрлымдарын, ерекше сөйлем үлгілерінің заңдылықтарын ескере отырып аудармашы мәтінді дұрыс түсіп мәтіннің бас-аяғын байланыстыруға құлшынады. Осы кезде аудармашы баламалап аудару, сөз қосып аудару, сөз алып тастап аудару, мағынасын қуып аудару т.б аударма тәсілдерін қолданады. Осылай аударма бірте-бірте кемелдене түседі. Бір дегеннен көңілдегідей бола кетуі мүмкін емес. Жалықпай ізденіп, қайта-қайта өңдеу арқылы ғана аударманың сапасын арттырады.

4. Тексеру

Тексеру дегеніміз түпнұсқаға адал болу алғы шартымен аударылып болған материалды бастан-аяқ, мұқият түпнұсқаның мазмұнымен салыстыра қарастыру.

5. Редекциялау сатысы.

Бұнда аударылған мәтінді аударылған тілдің заңдылығына сай редекциялау, түпнұсқаны еске сақтай отырып, тілге жатық өзге ұлтта ұғынықты аудармаға айналдыру [1, 23-28].

Ең әуелі аудармашы болатын адам өз тілімен бірге өзге тілге де жетік болудан сырт, аудармашы өз ұлтының да өзге ұлттың да тарихын, этнографиясын, мәдениетін, өңірлік тілдік ерекшеліктерін де өте жақсы білуі керек. Сөзім дәлелді болуы үшін мысал келтірейін: Мен университетке келдім. Деген жай сөйлемде баяндауыш соңында тұрса қытай тілінде; мен келдім университетке. 我来大学了。 Болып аударылады. Баяндауыш бастауыштан кейін келеді. Демек, екі тілдегі баяндауыштың орны сөйлемде ұқсамайды. Қазақ тіліндегі; екі сегіз он алты деген тұрақты тіркесті, қытайшаға үш жеті жиырма бір деп аударамыз. 关它三七二十一。画蛇添足, деген тіркесті тікелей аударсақ: жыланға аяқ сызу. Бұл тіркестің құрамында өз-өзіне, сиыр немесе ертоқым, деген сөздер болмаса да біз баламалап оны қазақ тіліне өз-өзіне әуре табу немесе сиырға күміс ертоқым ерттеу деп бейнелейміз.

人不能两次踏进同一条河流。 Тікелей аударсақ: адам өзен ағысын екі рет кешіп өте алмайды, осы сөйлемді қазақшаға өмір екі келмейді өгіз аттай желмейді деп баламалап аударамыз, демек, түпнұсқадағы ойды сақтай отырып, әр ұлттың дүниетанымына сай аударамыз. Бір сөзбен жинақтасақ аудармашы қытайдан өткен қытай қазақтан өткен қазақ болуы керек.

Қытай тілінде әрбір саланың терминдері өте күшті ұлттық сипатта бейнеленеді. Сондықтан

да әрбір аудармашы, ең алдымен, өзі аударатын материалға қанық болуы, кәсіптік білім деңгейінің жоғары болуы, түпнұсқаның мазмұнына, ерекшелігіне баса назар аударуы шарт.

Бүгінгі таңда аудармада әр ұлт ана тілдік ерекшелігі бойынша адам жер-су атауларын және соған қатысты терминдерді аударғанда өзіне таныс адам мен жерді танымай қалатын жайттар кездесуде. Негізінде онамастикалық атауларды аударғанда, ең әуелі, сол сөздің нақтылы мағынасын толық түсініп алғаннан кейін оны аударылатын тілде қалай бейнелеудің жолдарын қарастыру керек [2, 53-58].

1. Дыбысталуы бойынша аудару керек.

Түпнұсқада кездесетін кейбір ерекше атаулардың баспа-бас мағынасы қашан да табыла бермейді. Сондықтан оны сол тілдегі дыбысталуы бойынша қолдану керек. Бұл тәсілді пайдалану әрі оңай, әрі қарапайым. Оның үстіне түпнұсқадағы ұлттық бояуды бейнелеуге де ыңғайлы келеді.

Мысалы: 春秋时代 (chunqiu дәуірі)

战国时代 (zhanguo дәуірі)

论语 (lunyu)

中华民国 (Го Мин Қытай үкіметі)

2. Мағынасы бойынша аудару

Бұл тәсіл мынадай үш түрге бөлінеді:

1) Балама мағанасын тауып аудару тәсілі. Қытай тіліндегі кейбір атаулар мен сөздер қазақ тіліне сол бұрынғы мағынасына жақын балама сөздермен аударылады.

Мысалы: 孔子是中国历史上的伟大思想家, 教育学家, 儒家学派的创始人。

Kongzi Қытай тарихындағы әйгілі ойшыл, ұлы ағартушы, шапағатшылдар ағымын құрушы.

2) Түсіндіру тәсілі.

Аударма кезіндегі ерекше заттардың мазмұнына немесе образына, яки ең негізгі ерекшелігіне қысқаша түсінік жасап аударуды түсіндіру тәсілі. Мысалы: 新源县. Күнес ауданы. 希望三峡工程. Үміт құрылысы. 养老院 Қарттар үйі.

3) Жаңа сөз табу.

Түпнұсқадағы кейбір сөздер жоғарыдағы тәсілдер арқылы аударуға қиындау болғанда, аудармашы ол үшін жаңадан сөз табуға тура келеді.

昭苏县. Мұңғылкүре ауданы. 额梅县. Толы ауданы.

3. Дыбыстау бойынша аудару мен мағыналық аударманы қатар қолдана аудару.

Кейбір ерекше заттардың атауларын дыбысталуы бойынша да, мағанасы бойынша да аударуға болмайды, осы кезде олардың бір бөлімін дыбысталуы бойынша, ендігі бөлігін мағынасы бойынша аударуға тура келеді. Мысалы: 黄河 Хуаңқы өзені, 长江 Чаң жияң дариясы [4, 23-28].

1. Адам есімдерінің аударылуы.

Ғылыми ереже бойынша әр ұлттың тілдік дағдысы бойынша, сол тілдің өлшемін негіз етіп, оның дыбысталу заңдылығына сай аудару керек. Бұл, біріншіден, ғылыми позициядағы адалдықты білдірсе, екіншіден, сол ұлттың тілін құрмет ету керек.

Қытай тілінде адам есімдерінде оның бірінші иероглифі фамилиясы болып келеді де, онан кейінгі бір немесе екі иероглиф оның есімі болады.

Қытай иероглифімен жазғанда онда ешқандай өзгеріссіз, екі не үш иероглиф қатар қатар тұра береді. Ал қалай дыбысталып, қалай атау мәселесіне, әрине, қытайлар сөздері қалай атап, қалай дыбыстаса бізде солай еш өзгертпей солай атағанымыз дұрыс, себебі бұл ғылыми мәселе. Дыбысталуы бойынша аудару тәсілі.

Мысалы:

Мао Зыдұң 毛泽东 (Мао Цзе дун емес)

Сүн Жүң шан 孙中山 (Сүн Я сян емес)

Бейжің 北京 (Пекин емес)

2. Жер аттарының аударылуы.

Қытай тіліндегі әдебиеттерде кездесетін адам және жер аттарын аудару өте қиын мәселе. Қытай есімдері Қытай территориясындағы жерлерді өз дыбысталуы бойынша адамдардың есімдері мен жер-су аттарын, барлық жалқы есімдерді түгел өзгеше, өз тілінің дағдысы бойынша қайталап аударып алған. Мәселен: Горкийді (Gao Er ji), Шекспирді (Sha shebia), Жюль Вернді (Zhuo Na), Египетті (Ai Ji), Парижды (Ba Lin), Американы (Meiguo), Германияны (Deguo), Солтүстік Кореяны (Chao Xian), Оңтүстік Кореяны (Han Guo) т.б. деп өзгертіп, тұрақтандырған, соған әбден үйреніп алған. Сондықтан да қытай әдебиеттерінде шетелдік адам аттары мен жер-су аттарын халықаралық өлшемге лайық етіп қайта аударып шығу өте қиын мәселе. Ал мұны кездескен жерде дұрыстап тани білу үшін қытай тілінің дағдысында шетелдің қай дыбысын қалай аударатынын білу керек. Мұнда Түспаладап,

ой жотамен аудару салуға мүлде болмайды [3, 183-185].

Қытай территориясындағы жер аттарының аударылуы:

1) Егер атау жалғыз бұынды болса, алдымен дыбысталу бойынша анық жазып, онан соң жалпылама атауын мағанасы бойынша қосып аудару керек.

Мысалы: 黄河 (huang He) Хуаң хы өзені
长江 (Чаң Жияң дариясы) Chang Jiang
哈巴河县 (Ha Bahe) Қаба ауданы

2) Егер атау көп бұынды болса, онда атау бөлімі дыбысталуы бойынша аударылып, жалпы аты мағынасы бойынша аударылады.

Мысалы: 甘肃省 (Ган Су Өлкесі)
奎屯市 (Күй тұн қаласы)
阿拉山口 (Алтау өткелі)
上海 (Шаңхай қаласы)

3) Белгілі мағынасы бар жер-су аттарын халықаралық атау дағдысы бойынша аударылады. Мысалы: 太平洋 Тынық мұқит

好希望 Үміт тұмсығы, 地中海 Жерорта теңізі, 黑海 Қара теңіз,

大西洋 Атлант мұхиты, 巴西 Бразилия, 荷兰 Голландия, 老挝 Лаос.

3. Мекеме, топ, мемлекет, саяси партиялар аттарының аударылуы.

Мекеме, топ, мемлекет, саяси партиялар аттары жалпы алғанда мағынасы бойынша аударылады. Кейбір аударуға келетін жерін мағынасы бойынша аударып, аударуға келмейтіндердің дыбысталуы бойынша аударамыз. Өте аз санадағы аударуға мүлде келмейтін оқшау атаулар дыбысталуы бойынша алынады.

Мысалы: 劳动局 Еңбек мекемесі.

中央民族大学 Орталық ұлттар университеті.
中华人民共和国 Қытай халық республикасы.

Бұл арада есте болатын бір нәрсе-дүниежүзіндегі әрбір мемлекеттегі лауазым атаулары әр елде әр түрлі болғандықтан, олардың негізгі атауына құрмет етіп, сол елдің өз атуымен атаған дұрыс. Мысалы:

Жоғары сот:

Бұрынғы кеңестер одағында (最高法院), Жапонияда (最高裁判),

Министр:

Ресейде (部长), Англияда (大臣), Корея мен Жапонияда 相 және (大臣)

Мемлекеттік хатшы:

Америкада (国务秘书), Югославияда (国务卿)

Сыртқы істер министрі:

Корея мен Жапонияда (外务省), Ресейде (外交部长), болып бөлек-бөлек айтылады.

Қытай әдебиетінде кездесетін шетел адам аттары мен жер-су аттарын, мемлекеттік атауларды, т.б. қазақ тіліне аударған кезде әсте қытайша аударма нұсқасы бойынша қалдыруға болмайды.

莫斯科 Мәскеу, 亚历山大群岛 Александр топ аралдары, 基辅 Киев, Ким Ерсен, 今日城

Толстой, 托尔斯泰, Елизавета, 伊丽莎白, Токио, 东京, Бангонг пост, 曼谷邮报 Джон, 约翰 Джон Кеннеди, 约翰, 肯尼迪 т.б.

Жинақтап айтқанда қытай әдебиетінде кездесетін шетелдік адам, жер-су, мемлекет және басқа да атауларды қазақ тіліне аударғанда өте абай болған жөн. Ең әуелі соған қатысты материалдармен толық танысу керек. Түсінбеген жерлерді басқалардан сұрап білу керек. Әсте асығыстық жасауға болмайды [1, 88-91].

Әдебиеттер

- 1 Сәмитұлы Ж., Аударма теориясы және практикасы. – А.: ҚазҰУ баспасы, 2005.
- 2 Әнуар Т., Аударма әлемі. – А.: ҚазҰУ баспасы, 2010.
- 3 Б.Н.Горбачев, Учебное пособие по общественно-политическому переводу. – М., 1980.
- 4 Учебник кит. языка. Страноведение. – М., 1998.
- 5 Китайский язык для делового общения. – М., 1998.
- 6 Waimao waishi kouyu jiaocheng. – Пекин, 1999.

References

- 1 Samytuli J., Awdarma teoryasi jane praktykasi. A.: KHAZUW baspasi, 2005.
- 2 Anwar T., Awdarma alemi. – A.: KHAZUW baspasi, 2010.
- 3 B.N.Gorbaqyev, Wqebnoe posobyе po obshshestvenno-polytyqeskomw peryevodw. – M., 1980.
- 4 Wqebnyk kyt. yazika. Stranovedenye. – M., 1998.
- 5 Kytayskyu yazik dlya delovogo obshshenya. – M., 1998.
- 6 Waimao waishi kouyu jiaocheng. – Pekyn, 1999.